

ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ В КОНТЕКСТІ ЕМІСІЙНОГО ПРАВА

ЯМНЕНКО Тетяна Михайлівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу Національного авіаційного університету

В статті розглянуто питання фінансово-правової сутності та поняття денежного обращения в контексті емісійного права. Дана характеристика його основних признаков и разграничения между понятиями «денежное обращение» и «денежный оборот», а также сосредоточено внимание на формах денежного обращения и указано на существование наряду с общепризнанными (традиционными) формами и их современными интерпретациями.

Ключові слова: гроші, грошовий обіг, емісійне право, фінансово-правове регулювання грошового обігу.

Постановка проблеми

Динамічний характер сучасних суспільних відносин знаходить своє відображення практично у всіх без винятку сферах суспільного життя. Не є винятком і сфера фінансового права, яка зобов'язана своїм бурхливим розвитком зміною економічної моделі розвитку держави та значним розширенням механізмів та інструментів фінансових відносин у суспільстві.

Серед цих відносин особливого значення набуває сукупність правових норм, спрямована на емісію (випуск) грошових знаків, інших засобів платежу та забезпечення їх обігу в державі, що отримала назву емісійного права. У складі останнього, як і в складі фінансового права взагалі, особливо важлива роль завжди відводилась грошовому обігу, роль якого останнім часом значно зросла.

Це насамперед пояснюється необхідністю належного фінансового забезпечення

тих соціально-економічних процесів, які протікають у суспільстві і потребують засобів платежу для забезпечення товарообмінних операцій, кількість та механізми перебігу яких постійно ускладнюються. Разом з розвитком суспільних відносин має удосконалюватись і їх правове регулювання, в основі якого повинні лежати базові категорії та процеси, на яких в подальшому розбудовуються нормативні приписи.

Враховуючи це, на перший план виступають питання поняття та фінансово-правової сутності грошового обігу, що мають бути покладені в основу подальшої розбудови його правового регулювання, оскільки без розуміння сутності будь-якого суспільно-економічного явища неможливо забезпечити його належне регулювання правовими нормами.

Додаткової актуальності дане питання набуває в контексті сучасних фінансово-економічних тенденцій зумовленими кризовими явищами у економіці, які спонукають до більш глибокого розуміння грошово-обмінних процесів, які протікають у суспільстві та є невід'ємною частиною суспільних, у тому числі фінансово-правових відносин.

Проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з права та економіки, а також наукових праць фахівців різних галузей суспільного знання, засвідчив, що поняття «грошового обігу» є важливою частиною категоріального апарату як юридичної, так і економічної науки.

Проте, будучи базовою фінансово-правовою категорією, поняття «грошового обігу» в економічних і правових роботах розглядаються по-різному. При цьому на даний час наукового дослідження фінансово-правового аспекту поняття «грошового обігу» в емісійному праві вітчизняними науковцями не здійснювалося.

Огляд останніх досліджень і публікацій

З-поміж учених-юристів, які останнім часом досліджували у своїх дисертаційних роботах теоретичні підходи щодо розуміння поняття «грошового обігу», слід назвати вітчизняних науковців: Є.О. Алісова, Т.А. Латковську, О.А. Лукашева, О.П. Подцерковного. В українській економічній науці аналізу окремих аспектів та проблем грошового обігу були присвячені роботи: О.І.Барановського, О.М. Мельника, П.О. Нікіфорова. Питання вивчення деяких фінансово-правових аспектів поняття «грошового обігу» розглядалося у роботах українських науковців-юристів. Серед них: Л.К. Воронова, І.В. Ветрова, В.М. Вишневецький, Д.О. Гетманцев, Н.А. Зайцева, А.М. Іскоростенський, А.Т. Ковальчук, М. П. Кучерявенко, С.О. Ніщима, О.П. Орлюк, Ю.М. Онищенко та інші.

Більш ґрунтовний доробок у цій сфері мають зарубіжні, передусім російські вчені: О.Г. Братко, О.М. Горбунова, О.Ю. Грачова, С.М. Дробишевський, С.В. Запольський, М.В. Карасьова, І.Г.Кауфман, Ю.О. Крохіна, О.І. Лаврушин, Л.А. Лунц, М.Ф. Самсонов, А.О. Селіванов, С.К. Семенов, М.Ю. Тихомиров, Г.А. Тосунян, Є.Є. Фролова. У тому числі монографічні дослідження питань, пов'язаних з грошовим обігом, проводили: Ю.В. Базулін, І.Е. Греков, А.Ю. Грибов, С.С. Квашнін, А.С. Мельникова, А.А Савенко, Г.Г. Фетисов, А.Д. Некіпелов, М.Ю. Головнін, В.Д. Белоусов, Є.В. Лунгу, Г.М. Колпакова, Л.Ф. Рогатих.

Мета та завдання наукової статті полягають у з'ясуванні фінансово-правової сутності грошового обігу, а також його суттєвих ознак у розрізі емісійного права.

Основний матеріал

Гроші, будучи невід'ємною складовою сучасного світу, обертаються у суспільстві забезпечуючи обмін товарів і послуг між його членами. Відповідно, грошовий обіг підлягає правовому регулюванню, оскільки державі необхідно вирішувати два найважливіші завдання: забезпечувати стійкість національної грошової одиниці і прийнятне співвідношення між грошовими доходами населення і вартістю товарів та послуг на внутрішньому ринку [1, с. 232].

Як зазначає Т.А Латковська, інтенсивний розвиток фінансових відносин виявляє значення окремих фінансово-правових інститутів, у результаті чого відбувається формування нових інституційних утворень або розширюються та піднімаються на новий рівень вже існуючі переростаючи із простих у складні. В умовах ринкового господарства та визнання державою приватної форми власності розширюється емісійна діяльність держави, являючи собою особливий вид її фінансової діяльності та передуючи мобілізації коштів фондів, їх розподілу та використанню з метою виконання завдань і функцій держави. Взагалі без емісійних, бюджетних і податкових відносин неможливе функціонування суспільства, саме в їх правовому регулюванні зацікавлена будь-яка країна [2, с. 13]. Дійсно, доволі складно уявити собі перебіг фінансових відносин без наявності попередньо випущених у обіг грошових одиниць, які в подальшому мобілізуються до бюджетів всіх рівнів, а також використовуються у процесі розподілу з централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів.

Слід цілком погодитися з О.В. Шпильківською, що у сучасній системі фінансового права існують труднощі та проблеми, які виникають у практиці використання одиниць фінансового права через відсутність чітких визначень правничих понять, законодавчих дефініцій, єдності у термінології [3, с. 14]. Однією з таких проблем є і неоднозначність поняття права грошового обігу в науковому середовищі.

Так, досліджуючи грошовий обіг як базову фінансово-правову категорію системи фінансового права, Є.О. Алісов зазначає, що

внаслідок відомих соціально-політичних й економічних процесів у постсоціалістичних умовах фінансово-правова наука одержала в Україні істотний імпульс для свого розвитку. У цьому контексті, зауважує науковець, слід зазначити, що з'ясування особливостей фінансово-правового регулювання суспільних відносин у сфері грошового обігу й урахування можливостей впливу цього явища на сферу публічних фінансів безпосередньо пов'язані з необхідністю визначення сутності, змісту й структури цього соціально-економічного об'єкта. Однією з ключових проблем у цій сфері є визначення поняття та специфіки даного явища як об'єкта фінансово-правового регулювання. При цьому, на його думку, такий підхід має не лише теоретичне, але й вагомим практичне значення [4, с. 196].

Окремих питань грошового обігу, в ході дослідження правового регулювання грошової системи України, торкався у своєму дисертаційному дослідженні О.А. Лукашев [5], який в подальшому, досліджуючи теоретичні проблеми розвитку і трансформації системи фінансового права, у своїй докторській дисертації розглянув лише окремі проблеми сучасного правового стану вітчизняної грошової системи [6], проте питання поняття грошового обігу так ним до кінця вирішено і не було, а тим паче в контексті емісійного права.

Дослідженню даного питання приділив значну увагу і Є.О. Алісов [7], який основну увагу зосередив саме на питаннях правового регулювання грошового обігу, і значно менше уваги приділив його фінансово-правовій сутності.

Відповідно варто з'ясувати фінансово-правову сутність грошового обігу, а також його суттєві ознаки з огляду саме на емісійне право, складовою частиною якого він являється.

Грошовий обіг як базова фінансово-правова категорія позначає безперервний рух грошей при виконанні ними своїх функцій у готівковій і безготівковій формі, який обслуговує реалізацію товарів, а також нетоварні платежі і розрахунки в господарстві. Традиційно це поняття охоплює особливий економічний процес, залишаючи поза

характеристику явища як особливої сфери суспільного відтворення, де цей процес протікає. Обидва ці аспекти безпосередньо пов'язані між собою і не існують один без другого, у зв'язку із чим дійове правове регулювання грошового обігу неможливе без урахування й упорядкування таких рівнобіжних проявів регульованого об'єкта, а також існуючого взаємозв'язку між ними [4, с. 207].

Одне з перших визначень поняття «грошового обігу» наведено у книзі «Дослідження про природу і причини багатства народів» Адама Сміта, який визначає, що головними причинами виникнення та вживання грошей є поділ праці і природна необхідність ринкового обміну товарів і послуг. Він досліджує гроші як особливу частину загальних запасів суспільства і вказує, що формування як економічного, так і правового поняття «грошового обігу» і його законодавче регулювання є наслідком відділення номінальної вартості грошей від реальної; появи перших банківських послуг для проведення безготівкових платежів, що спричинило подальший паралельний розвиток готівкового та безготівкового грошового обігу. За визначенням Адама Сміта, яке не застаріло і до нашого часу, гроші – це велике колесо обігу, це велике знаряддя обміну і торгівлі [8, с. 215].

На нашу думку, не можна лишити без уваги і наукову роботу М.І. Тургенєва, який визначив, що «гроші є ні що інше, як засіб обігу, які служать для обігу товарів і разом з тим для задоволення потреб держави» [9, с. 362-363]. Ф.Т. Діланян визначає інститут грошового обігу як сукупність урегульованих нормами фінансового права відносин з організації емісії грошових знаків, включаючи виробництво, зберігання, транспортування; встановлення порядку інкасування, обліку грошових знаків, їх утилізації, а також регулювання форм і порядку обміну грошима між різними суб'єктами в процесі виконання грошових зобов'язань [10, с. 44].

У вищенаведених визначеннях чітко простежується подвійність форми грошей, які з одного боку виступають законним платіжним засобом, статусу якого їм надає

держава, а з іншого – є засобом обігу, що забезпечує рух товарів і послуг шляхом обміну їх на дані платіжні засоби. Відповідно, грошовий обіг забезпечується державою, проте існує об'єктивно у суспільних відносинах, оскільки гроші виступають лише мірою вартості товарів і послуг та спрощують обмінні процеси, але і без них такі процеси не зупиняються. Тобто, держава просто допомагає протіканню цих процесів водночас отримуючи певну вигоду у вигляді частини вартості вираженої у грошовій формі, що надходить до фондів коштів та можливості контролювати дані процеси на загальнодержавному рівні.

Грунтовне дослідження правового регулювання грошового обігу, безготівкового і готівково-грошового обігу з наведенням визначення їх понять проведено Н.Д. Еріашвілі, який зазначає, що грошовий обіг – це рух грошей при виконанні ними своїх функцій у готівковій та безготівковій формі. Грошовий обіг обслуговує товарне виробництво і товарний обіг, при цьому гроші змінюють форму вартості за формулою Т-Г-Т (товар-гроші-товар), кругообіг і оборот капіталів, а також рух позичкового і фіктивного капіталів і доходів різних соціальних груп. Отже, підсумовує науковець, грошовий обіг опосередковує обмін всього сукупного суспільного продукту, а також його частини – національного продукту. Як стверджує Н.Д. Еріашвілі, грошовий обіг здійснюється у двох формах: безготівковій та готівково-грошовій. За вченням Н.Д. Еріашвілі, безготівковий обіг являє собою процес руху вартості без участі готівки у вигляді перерахування грошових коштів по рахунках в банках і заліків взаємних вимог. Готівково-грошовий обіг, за визначенням Н.Д. Еріашвілі, – це обіг, який являє собою рух готівки в сфері обігу і виконання нею функцій засобу платежу та засобу обігу. Готівково-грошовий обіг здійснюється за допомогою різних видів грошей: банкнот, металевих монет, інших кредитних інструментів – векселів, банківських векселів, чеків, кредитних карток [11, с. 314-315].

У свою чергу, Г.А. Тосунян і О.Ю. Вікулін під грошовим обігом розуміють рух грошової маси всередині країни у готівковій та

паперовій формах. Грошова маса, на їхню думку, – це: грошові знаки, які перебувають в обігу; грошові кошти на рахунках і у вкладах юридичних і фізичних осіб; інші безумовні грошові зобов'язання банків. Форми грошового обігу науковці визначають як обіг готівки та безготівковий грошовий обіг [12, с. 202].

Цікавою є позиція М. П. Кучерявенка, Є.О. Алісова та О.А. Лукашева. Так, вищезазначені науковці не наводять визначення самого поняття «грошового обігу», а пропонують визначення «грошового обороту» як правової категорії, яка, на їхню думку, є врегульованою правовими нормами сукупністю суспільних відносин, у межах яких відбувається безперервний процес руху грошей у готівковій і безготівковій формах [13, с. 249].

Визначаючи правове регулювання грошового обігу, О.Ю. Грачова наголошує, що процес безперервного руху грошей у готівковій та безготівковій формах називається грошовим обігом. Грошовий обіг, на її думку, відображає спрямовані потоки грошей між: 1) центральним банком та іншими кредитними організаціями; 2) кредитними організаціями; 3) кредитними організаціями та підприємствами, організаціями, установами різних організаційно-правових форм; 4) банками та фізичними особами; 5) підприємствами та фізичними особами; 6) банками та іншими інститутами фінансової системи; 7) фінансовими інститутами та фізичними особами. Важливість суспільних відносин, що складаються в ході грошового обігу, для економічного і політичного розвитку країни обумовлена їх регулюванням з боку держави за допомогою права, в першу чергу фінансового права. [14, с. 357].

Подібної позиції дотримується і О.П. Орлюк, яка визначає, що грошовий обіг – це рух грошових коштів у процесі обслуговування економіки й соціальної сфери життя суспільства. Грошовий обіг є частиною грошового обороту (тобто сукупності всіх грошових платежів у державі) й пов'язаний із обслуговуванням підприємств і організацій, фінансово-кредитних інститутів та населення, де гроші виконують функцію засобу обігу й засобу платежу, тобто відбу-

вається рух готівки. Резюмуючи свої дослідження стосовно фінансово-правового аспекту поняття грошового обігу, науковець зазначає, що у фаховій літературі грошовий обіг розглядають як сукупність платежів, сукупність рухів грошової форми вартості у вигляді готівки і безготівкових розрахунків у процесі відтворення (виробництва, розподілу, обміну і споживання); як обіг законних платіжних засобів (банкнот, розмінної монети), що обслуговують потреби економіки; як постійний рух коштів, який охоплює сферу випуску (емісії) грошей НБУ та передачі їх у каси банків, а також подальше переміщення грошей у каси підприємств, установ, організацій, розрахунки з населенням, здійснення ним платежів і внесків зі зворотним рухом до Національного банку України [15, с. 650-651].

Дійсно, обіг грошей розпочинається з їх емісії Національним банком України та завершується поверненням до нього ж або з метою зменшення грошової маси (вилучення з обігу частини грошей), або заміни застарілих чи таких, що втратили ознаки платіжності купюр на інші, або взагалі для введення нової грошової одиниці, як це відбувалося в Україні в 1996 році.

Не можна оминати увагою глобальний аспект процесу грошового обігу. Так, зокрема О.М. Мельник, С.В. Сарана, В.О.Шамрай, висвітлюючи теоретичні аспекти фінансового права України як галузі права, зазначають, що грошовий обіг представляє собою обіг грошей у готівковій і безготівковій формах, який здійснюється через платіжні системи, що діють у законодавчо визначеному порядку на території країни та за її межами [16, с. 511; 17, с. 467]. Так, в сучасному суспільстві можуть використовуватися як засіб розрахунку одночасно кілька валют – як національна, так і іноземна, а також в ході розрахунків та платежів можуть використовуватися, крім національної, й іноземні платіжні системи, що обумовлені входженням України до системи загальносвітових платіжних відносин. Відповідно слід виокремити таку ознаку сучасного грошового обігу як використання ним різноманітних валют та платіжних систем.

Досліджуючи проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні, Є.О. Алісов наголошує про наявну проблему визначення поняття «грошового обігу» та її значення для правового регулювання фінансової діяльності держави, зазначаючи, що в правовій науці відсутнє чітке розуміння категорії «грошовий обіг». Зіставляючи погляди фахівців із різних галузей суспільного знання, які займалися питаннями теорії грошей щодо понять «грошовий обіг» та «грошовий оборот», науковець вказує, що більшість вчених як правознавців, так і економістів розрізняє і використовує обидві категорії, але водночас відсутній узгоджений підхід до питання про зміст і співвідношення розглядуваних явищ. За таких обставин автор сприйняв термін «грошовий обіг» як безперервний рух грошей при виконанні ними своїх функцій у готівковій і безготівковій формах, що обслуговує реалізацію товарів, а також нетоварні платежі й розрахунки в господарстві, виокремив суттєві ознаки такого явища:

- 1) динамічну – грошовий обіг відбиває рух, переміщення певних цінностей;
- 2) матеріальну – такими рухомими цінностями є гроші;
- 3) функціональну – обертаючись, гроші виконують певні функції в економіці;
- 4) організаційну – рух грошей передбачає визначеність меж його реалізації, відповідно у просторі, по колу осіб та в часі;
- 5) юридичну – грошовому обігу властива юридична оформленість й урегульованість його проявів, будови, складових елементів тощо [18, с. 12]. Аналогічні підходи даний науковець висловлює і у інших своїх роботах [19; 20].

На наш погляд, під грошовим оборотом слід мати на увазі оборот коштів в межах певного суб'єкта господарювання, галузі народного господарства, в той час як грошовий обіг охоплює більш широку сферу у вигляді всієї сфери суспільних, у тому числі фінансових відносин та полягає у безперервному кругообігу грошей, що регулюється на державному рівні і в процесі якого гроші можуть змінювати свою форму (з готівкової на безготівкову та навпаки) та забезпечують проведення розрахунків

та сплату інших платежів в національній та іноземних валютах та з використанням національних та іноземних платіжних систем. При цьому в цілому погоджуючись із наведеними ознаками, варто їх доповнити ще однією множинністю форм – гроші постійно переходять з однієї форми до іншої, при цьому вони можуть не лише набувати готівкових чи безготівкових форм, а й перебувати у вигляді цінних та інших паперів (зокрема, чеків), електронних грошей, якими здійснюються платежі.

У контексті вказаного вагомою є позиція Л.К. Воронової, яка підтримує позицію М.П. Кучерявенка та О.А. Лукашева щодо єдності грошового обороту, який на їхню думку, потрібно розглядати як одну з головних методологічних засад і економічного, і правового дослідження цього суспільного явища. Щодо співвідношення готівкового обігу і безготівкового обороту, то розходження, як зазначають науковці, є усередині єдності. Питання про співвідношення – це не тільки проблема їх зв'язку у сфері обігу. Взаємозв'язок готівкового і безготівкового грошових оборотів відображає єдність усієї економіки, єдність соціальної природи господарства, єдність грошей. Грошовий оборот як правова категорія є врегульованою правовими нормами сукупністю суспільних відносин, у межах яких відбувається безперервний процес руху грошей у готівковій і безготівковій формах. Розглядаючи специфіку руху грошей на різних стадіях суспільного відтворення й у різних формах, слід підкреслити його головну особливість – єдність грошового обороту. Безумовно, це не означає, що принципові особливості руху грошей у готівковій і безготівковій формах відходять на другий план [21, с. 329-336].

М.Д. Барковський зазначав, що безготівковий і готівковий обороти безпосередньо пов'язані між собою і становлять єдиний оборот, розділений тільки на сфери функціонування у вигляді банкнот, казначейських білетів і розмінної монети й у вигляді записів цих грошових одиниць без їх речової участі [22, с. 80]. І дійсно грошовий оборот є єдиним цілим, незважаючи на різноманітні форми розрахунків, разом з цим

не можна обминути увагою таку важливу сферу суспільно-правових відносин як емісійну діяльність. Дана діяльність в цілому охоплює різноманітні елементи випуску офіційно визнаних платіжних засобів та зобов'язань, які виражені у грошовій формі. Серед них як грошові знаки, так і цінні папери (акції, облігації, в тому числі державні, казначейські зобов'язання тощо), чеки, електронні платіжні засоби. У цьому процесі ключову роль звичайно відіграють гроші, оскільки саме в них відображаються всі емітовані платіжні засоби. Разом із цим, лише грошовим оборотом всі емітовані складові охопити неможливо.

У цьому зв'язку слід погодитись з С.Т. Кадькаленко, який зазначає, що емісійне право складається з норм найбільш значимих – про гроші і грошову систему України, але сюди можна віднести і норми, що містять у собі порядок регулювання касових операцій, випуск грошей в обіг та інші, які не мають загального значення [23, с. 7]. Саме до таких норм і можна віднести ті норми, якими врегульовуються питання випуску платіжних засобів, які відмінні від грошей але номіновані в них. Проте дані питання потребують додаткового дослідження.

З цієї точки зору грошовий обіг набуває характеру зв'язуючої ланки, яка одночасно виступає в якості універсального засобу визначення цінності (номіналу) платіжних засобів і забезпечує розрахунки та платежі ними та є складовою частиною, хоча і найбільш вагомою поряд із іншими платіжними засобами.

Висновки

На даний час у науковому середовищі не сформовано чіткого розмежування між поняттями «грошовий обіг» та «грошовий оборот». Враховуючи це, під грошовим оборотом слід мати на увазі оборот коштів в межах певного суб'єкта господарювання, галузі народного господарства, в той час як грошовий обіг охоплює більш широку сферу у вигляді всієї сфери суспільних, в тому числі фінансових відносин, та полягає у безперервному кругообігу грошей, який регулюється на державному рівні, і в процесі

якого гроші можуть змінювати свою форму (з готівкової на безготівкову та навпаки) і забезпечують проведення розрахунків та сплату інших платежів в національній та іноземних валютах та з використанням національних та іноземних платіжних систем. Також поряд з науково визнаними ознаками грошового обігу варто ввести таку ознаку як множинність форм – гроші постійно переходять з однієї форми до іншої, при цьому вони можуть не лише набувати готівкових чи безготівкових форм, а і перебувати у вигляді цінних та інших паперів (зокрема, чеків), електронних грошей якими здійснюються платежі. Враховуючи це, грошовий обіг набуває характеру зв'язуючої ланки, яка одночасно виступає в якості універсального засобу визначення цінності (номіналу) платіжних засобів і забезпечує розрахунки та платежі ними та є складовою частиною, хоча і найбільш вагомою поряд із іншими платіжними засобами.

Напрямами подальших наукових досліджень вбачається визначення місця та ролі грошового обігу у фінансовому праві України як складової емісійного права.

Література

1. Шавров А.В. Финансовое право Российской Федерации : Учебно-методический комплекс. – 7-е изд., доп. и перераб. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 318 с.
2. Латковська Т.А. Фінансове право у системі українського права / Т.А. Латковська // Фінансове право. – 2010. – № 1(11). – С. 11-15.
3. Шпильківська О.В. Українська термінологія фінансового права: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О.В. Шпильківська ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2010. — 22 с.
4. Алісов Є.О. Грошовий обіг як базова фінансово-правова категорія / Є. О. Алісов // Державне будівництво та місцеве самоврядування – 2012. – Вип 23 – С. 196-207.
5. Лукашев О.А. Правове регулювання грошової системи України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.А. Лукашев ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. — Х., 2002. — 20 с.
6. Лукашев О.А. Система фінансово-

го права: теоретичні проблеми розвитку і трансформації: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Лукашев О. А. – Х., 2011. – 32 с.

7. Алісов Є.О. Проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Алісов Євгеній Олександрович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 445 с.

8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.

9. Тургенев Н.И. Опыт теории налогов / Тургенев Н. – Петербург : въ типографии Н. Греча, 1818 рік. – 368 с.

10. Диланян Ф.Т. Основы финансово-правового регулирования денежного обращения в Российской Федерации : дисс. на соиск. уч. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.14 “Административное право, финансовое право, информационное право” / Ф.Т. Диланян; Московская гуманитарно-социальная академия. – Москва, 2003. – 213 с.

11. Эриашвили Н.Д. Финансовое право: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – 606 с.

12. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Финансовое право: Конспекты лекций и схемы: Учеб. пособие.– 2-е изд. – М.: Дело, 2002. – 224 с.

13. Фінансове право : навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – 288 с

14. Финансовое право: Учебник / О.Н. Горбунова, Е.Ю. Грачева и др.; Отв. ред. Е.Ю. Грачева, Г. П. Толстопятенко.- М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 536 с.

15. Орлюк, О.П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О.П.Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

16. Сарана С.В. Фінансове право України: Навч. посібник. – Полтава: Полтавський інститут економіки і права Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2008. – 567 с.

17. Шамрай В.О., Мельник О.М. Фінансове право України: Навч. посібник. – Київ: НУБіП України, 2008. – 525 с.

18. Алісов, Євгеній Олександрович.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання фінансово-правової сутності та поняття грошового обігу у контексті емісійного права. Подано характеристику його основних ознак та розмежування між поняттями «грошовий обіг» та «грошовий оборот», а також зосереджено увагу на формах грошового обігу та вказано на існування поряд з загальноновизнаними (традиційними) формами і їх сучасних інтерпретацій.

SUMMARY

The article discusses the issue of financial and legal essence and concept of money circulation in the context of the emission right. The features and main distinctions between the concepts of “money circulation” and “money turnover” are cited. It was also focused on the forms of money circulation and its existence along with the generally accepted (traditional) forms and their modern interpretations was indicated.

Проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Алісов Євгеній Олександрович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 36 с.

19. Алісов, Є.О. Гроші і грошовий обіг: теоретичні засади та стан правового регулювання в Україні / Є. О. Алісов. – Х.: Інформаційно-правовий центр «Ксилон», 2004. – 328 с.

20. Алісов, Є. О. Теоретичні проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні / Є.О. Алісов ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Му-

дрого. – Х.: Фоліо, 2004. – 288 с.

21. Фінансове право України: Навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.], 2-ге вид., стереот.; – К.: Правова єдність, 2010. – 395 с.

22. Барковский Н.Д. Проблемы кредита и денежного оборота в условиях развитого социализма : монография / Н. Д. Барковский. – М. : Финансы, 1976. – С. 78 – 81.

23. Кадькаленко С.Т. Предметна обумовленість системи фінансового права / С.Т. Кадькаленко // Фінансове право. – 2010. – № 3(13). – С. 4-7.